

SON DÖNEM SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI VE SOSYAL HARCAMALARIN ELEŞTİREL BİR ANALİZİ

E. Evren Özer

Akdeniz Üniversitesi

Hale Balseven

Akdeniz Üniversitesi

Özet: Bu çalışmada son dönem Türkiye’de en tartışmalı konularından biri olan sosyal harcamalar niteliksel ve niceliksel olarak analiz edilmektedir. 2001 sonrası dönem sosyal harcamaların niteliksel ve niceliksel gelişimi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemin niteliksel değişiminin temel özellikleri: Yapılan yardımların hak temelli olmaktan ziyade *sadaka* ve *hayırseverlik* anlayışı çerçevesinde olması ve nakdi değil ayni olmasıdır. Niceliksel açıdan değerlendirildiğinde toplam harcamalar düzeyinin arttığı ve kapsamının genişlediği görülmektedir. Bu sürecin en önemli sonucu gelir dağılımı üzerindeki düzeltici etkilerin yaratılmış oluşudur. Bununla birlikte bu düzelmelerin niteliksel ve niceliksel özelliklerinin sosyal haklar perspektifinden yeterliliği önemli bir araştırma sorusudur. Bu tebliğde bu soruya yanıt verebilecek bir analiz, gelişmiş ve benzer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırmalı olarak yapılmaktadır. Gelir dağılımındaki iyileşmeye rağmen Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliği en yüksek ülkeler arasında olması, bireylerin sosyal haklar temelinde temel toplumsal risklere karşı bireyselleşmiş korumaya sahip olma durumunun çok uzağında olduğunu göstermektedir. Üstelik bu dönemin ayırt edici niteliği haline gelen *istihdam yaratmayan büyüme* olgusu sorunun tek başına sosyal harcama mekanizmasıyla ikincil dağılım ile çözümünün zorluğunu göstermektedir.

257

Anahtar Kelimeler: sosyal haklar, sosyal harcamalar, hak temelli, niceliksel ve niteliksel.

Abstract: This paper analyses social expenditure in terms of quantitative and qualitative dimensions which is the most disputable subject in Turkey since 2000. The main characteristics of this period in terms of qualitative transformation of social expenditure are: it is based on charity than social rights and given in kind as opposed to being given in money. On the other hand the level of total expenditure has increased and the range of expenditure has expanded. In spite of relative improvement in income distribution, Turkey is the one of the

worst country in OECD in income distribution. This fact shows that individual are quite far away being protected based on social rights. Moreover, inequality in income distribution can not decreased by just social expenditure in the fact that the growth in Turkey has not generated employment since 2000s.

Keywords: social rights, social expenditures, right based, quantitative and qualitative.

GİRİŞ

Sosyal harcamalar küreselleşmeyle birlikte büyüyen gelir dağılımı sorununu çözmeye önemli bir mali araç haline gelmiştir. Diğer yandan küreselleşme sürecinin kendisi devletin niteliğinde ve bunun sonucu olarak sosyal devlet anlayışında getirdiği farklılıklarla sosyal harcamaları niteliksel ve niceliksel olarak dönüşümünde belirleyici olmuştur.

Söz konusu dönüşümü izlemeye dönük farklı disiplinlerden çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu dönüşüm Türkiye örneğinden ele alınmakta ve genel devlet sistematiği içinden değişimin temel parametrelerinin açıklanması amaçlanmaktadır. Sosyal harcamaların niceliksel artışı yanında gelir dağılımı sorununun çözümünde etkin olup olmadığı önemli bir sorudur. Bu etkinsizliğin nedenlerinin ortaya konulması çalışmanın bir diğer amacıdır. Çalışmada metodolojik olarak sosyal harcamalar tanımı içinde yer alan eğitim dışındaki sağlık ve sosyal koruma (emekli aylıkları ve diğer harcamalar, sosyal yardım ve primsiz ödemeler ve doğrudan gelir desteği ödemeleri) harcamaları alınarak incelenmektedir.

Bu çerçevede birinci bölümde kuramsal olarak sosyal devlet anlayışının gelişimi açıklanmaktadır. İzleyen bölümde Türkiye’de 2000’li yıllarda artan sosyal harcamaların, hem niteliksel hem de niceliksel yönüne, OECD ülkeleriyle karşılaştırılmasına, merkezi yönetimin ve mahalli idarelerin kendi alanlarında bu konudaki harcamalarına sayısal veriler ve tablolar aracılığıyla yer verilmiştir. Son olarak da sosyal harcamadaki görünürdeki bu artışların gerçekten ülkemizi bir ‘sosyal devlet’ yapma yolunda gerçekten hizmet edip etmediği ve gelir dağılımı sorununu çözümedeki etkinliği tartışılmaktadır.

I. SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI VE SOSYAL HARCAMALAR

Sosyal devlet anlayışının yaygınlaşmasına ve bu çerçevede sosyal harcamaların evrimine neden olan temel haklar vatandaşlık haklarıdır. Vatandaşlık temel olarak, bireylerin sahip oldukları ve kullandıkları vatandaşlık hakları temelinde tanımlanır. Vatandaşlık hakları bireyin topluma entegre olma, toplumla bütünleşme biçimlerini ve düzeylerini belirler.

Bu çerçeveden vatandaşlık üç şekilde tanımlanır:

1. *Piyasa Vatandaşlığı veya Medeni Vatandaşlık*: İçeriği genellikle medeni haklar ve özgürlüklerdir. Can güvenliği, mal, insan, sermaye ve hizmetlerin serbest dolanımı, kazanç getiren iş yapma, özel mülkiyet, özgür sözleşme ve sözleşmelerin yerine getirilmesi, yasalar önünde eşitlik, vd.
2. *Siyasi Vatandaşlık*: Formel siyasi hakları ve özgürlükleri kapsar. Bunlar; oy verme hakkı, seçilme hakkı gibi, temsili demokratik haklar gibi haklardır.
3. *Sosyal Vatandaşlık*: Bireyin, piyasa güçlerinden özgür olma, yaşam şanslarının piyasa mekanizması tarafından dağılımını önemli ölçüde değiştirme, piyasanın yarattığı temel sosyal risklerden korunma yoluyla toplumla bütünleşmesi biçimini ifade eder. Yani, sosyal vatandaşlığın içeriği sosyal haklarla tanımlanır. Sosyal haklar, vatandaşların kendi araçları ve ödeme gücünden bağımsız olarak, temel toplumsal risklere karşı bireyselleşmiş korumaya sahip olmasını mümkün kılacak kapsamlı haklardır (Arın, 2013: 245-246).

Sosyal vatandaşlık ve sosyal haklar vatandaşların sosyal korunma haklarını bölünemez bir sosyal mal sayar (Arın, 2013, 247). Bu haklar sanayi devrimi ile birlikte gündeme gelmiş ve bu çerçevede sosyal politikalar tasarlanmış ve sosyal harcamalar gündeme gelmiştir.

Söz konusu sosyal harcamalar II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ve giderek gelişen refah devletlerine paralel bir şekilde yaygınlaşmıştır. Bu dönemde refah devleti ile ilgili çalışmaların da artmaya başladığı, özellikle küreselleşmenin doğduğu 1970 ve 1980'li yıllarda bu çalışmaların daha da önem kazandığı görülmektedir. Refah devleti üzerine yapılan oldukça geniş akademik çalışmalarda, farklılaşan refah devleti rejimleri ile ilgili tartışmalar büyük bir ilgi çekmiş; refah devletlerini sınıflandırma uğraşısı, sosyal politikanın merkezine yerleşmiş bulunmaktadır. Farklı kişilerce değişik açılardan sınıflandırma çalışmaları yapılmış ve yapılıyor olsa da, birçok bilim adamı ve araştırmacı tarafından en çok benimsenen tasnifi, Esping Andersen'in gerçekleştirdiği görülmektedir (Özdemir, 2005, 231). Esping Andersen; Liberal Refah Devleti, Muhafazakâr-Korporatist Refah Devleti ve Sosyal Demokrat Refah Devleti olmak üzere üç başlık altında sınıflama yapmıştır.

Liberal Refah Devleti'nde sosyal harcamaların en temel özellikleri; gelir testiyle sağlanan destekler, düşük-orta düzeyde bütün toplumun geneline dönük transferler ya da orta-düşük düzeyde sosyal güvenlik ödemeleridir. Liberal Refah Devleti'nde; sosyal yardımlar esas olarak düşük gelir gruplarına, çalışan sınıfa ve devletin bakmakla yükümlü olduğu kesime sağlanır. Bu modelde sosyal reformlar, katı bir biçimde geleneksel ve liberal iş ahlakı normları tarafından biçimlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, sosyal yardımlar kişileri istihdamda yer almaktan caydırmayacak düzeyde olmalıdır. Sosyal yardımlar oldukça düşük ve ılımlıdır. Bu nedenle devlet aktif ya da pasif olarak özel refah planlarını sübvans ederek bu kişilerin (emek) piyasasına girişini özendirir. Sonuç olarak bu

tipteki rejimlerin metalaşmayı ortadan kaldırma¹ nitelikleri düşüktür ve bu anlamda sosyal hak alanı sınırlandırılmıştır. Bu modelin temel örnekleri; Amerika, Kanada ve Avustralya'dır (Andersen, 1990: 27).

Bir ikinci refah devleti rejimi; Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın olduğu Muhafazakâr-Korporatist Refah Devleti'dir. Muhafazakâr-Korporatist refah devletlerinde liberal saplantı olan piyasa etkinliği ve metalaştırma hiçbir zaman ön planda değildir. Bu rejimde öncelikli olan konu statü farklılıklarının korunmasıdır; bundan dolayı haklar sınıf ve statüye eklemlenmiştir. Korporatizmde devlet, refah sağlayıcı olarak, piyasanın yerini alan bir yapıdır. Bunun sonucu olarak özel sigorta ve mesleklere dönük sosyal yardım ödemeleri sadece marjinal rol oynar. Diğer taraftan devletin statü farklılıklarını korumaya dönük vurgusu dağıtımsal etkinin ihmal edilebilir olduğunu ifade eder. Bu rejimler aynı zamanda tipik bir biçimde kilise tarafından şekillendirilir ve dolayısıyla geleneksel aile yapısının korunmasına adanmıştır. Sosyal sigorta sistemi tipik bir biçimde çalışmayan kadını kapsamaz ve aile yardımları anneliği özendirir. Çocuk bakıcılığı ve benzer aile hizmetleri bariz biçimde geri kalmıştır. Devlet sadece ailenin bakma kapasitesi kalmadığı zaman müdahale eder ve bu hizmetleri sunar (Andersen, 1990: 27).

Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda'nın yer aldığı Sosyal Demokrat Refah Devleti sınıflamasında, bir önceki sınıflandırmalarda olduğu gibi devlet, piyasadaki sınıflar arasındaki ikiliği uzlaştırmak yerine yüksek standartlarda bir gelir dağılımı eşitliğini destekleyen refah devletini ifade eder. Bu model büyük ölçüde piyasayı dışlar ve sonuç olarak refah devleti lehine evrensel bir dayanışmayı inşa eder. İşçi sınıfı, beyaz yakalı toplum kesiminin elde ettiği haklara yakın haklar elde eder ve bütün bu haklar evrensel bir sigorta sistemi altında birleştirilmiştir. Korporatist modele zıt biçimde buradaki temel ilke, ailenin kapasitesinin tükenmesini beklemek değil, ailenin temel harcamalarını sosyalleştirmektir. Buradaki temel fikir her bir bireyin bağımsızlık kapasitesini maksimize etmektir. Bu modelde refah devleti, çocuklara direkt olarak yardım sağlar; çocukların, yaşlıların ve muhtaç olanların direkt olarak sorumluluğunu üstlenir. Bunun sonucunda devlete ağır sosyal hizmet yükümlülüğü getirir, sadece aile ihtiyaçlarını karşılamaz kadını evde kalmasından ziyade çalışabilmesini teşvik eder. Bu modelin en belirgin özelliği çalışma (istihdam) ile refahı (sosyal refah ödemeleri) bir arada tasarlamasıdır. Bir tarafta çalışma hakkı, gelir koruma hakkıyla eşit statüye sahiptir. Diğer tarafta; dayanışmacı, evrensel ve meta alanı dışına çıkarılmış refah sisteminin sürdürülmesi sosyal problemleri minimize etmeyi mümkün kılarken, geliri maksimize etmeyi gerektirir. (Andersen, 1990: 28).

Ancak bu modeller sadece gelişmiş kapitalist ülkeler için geçerlidir. Çünkü azgelişmiş ülkelerde adına 'refah devleti' denmesini hak edecek herhangi bir sosyal politika rejimi mevcut değildir. Az gelişmiş ülkelerde sosyal refah har-

1 Esping Andersen'in Karl Polanyi'den esinlenerek tanımladığı bu kavram (de-commodification), vatandaşların meta olma statülerini ve piyasaya bağımlılıklarını azaltan sosyal hakları ifade eder (Andersen 1990, 3).

camaları ortalama olarak gelişmiş ülkelerdekine göre çok daha düşüktür. Sosyal güvenlik sistemlerinin çok kısmı olduğu ve genellikle ücretli çalışma ile sınırlı olduğu az gelişmiş ülkelerde yarar düzeyleri daha çok yararlanma ilkesine göre, yani ödenen primlere göre belirlenir. Yine bu ülkelerde belli grupları doğrudan doğruya koruma şemsiyesi altına alan ihtiyaç ölçüsünde kişiselleşmiş transferler sunma stratejisi son derece sınırlı uygulanmaktadır ve hak temelli olmaktan ziyade muhtaçlık, düşkünlük gibi durumlar için geçerlidir. Sağlanan yardımlar miktar ve süreklilik bakımından tatmin edici düzeyde değildir. Bu yararlar, az gelişmiş ülkelerde vatandaşlık hakkı olarak ifade bulmaz. Bu ve buna benzer sosyal hakların sunumu, yararlanma ortamı ve koşulları gibi benzeri birtakım olumsuz yöndeki özelliklerden dolayı az gelişmiş ülkelerde görülen sosyal politika rejiminden türeyen refah devleti tipine ‘dolaylı-minimalist refah devleti’ adını vermek pek yanıltıcı olmamaktadır (Arın, 2013: 313-318).

II. OECD VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE SOSYAL HARCAMALARIN GELİŞİMİ

OECD ülkelerinde sosyal harcamalar kamu harcamalarının artışına paralel bir artış göstermiştir. Kamu harcamalarının GSMH’deki payı 1920’lerde 8.3, 1950’lerde 22, 1960’larda 28 iken 1980’lerde 42’dir. 2010’larda 45’i geçmiştir. Kamu harcamalarındaki 1960 sonrası artış büyük ölçüde sosyal transferlerden kaynaklanmaktadır (Tablo 1). Türkiye’de ise harcamaların GSMH’deki 2011 yılına göre payına bakıldığında %38-39 düzeyi ile %47-48 civarındaki OECD ortalamasının 10 puan altında görülmektedir (OECD, 2013).

261

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (%’de paylar)

	Sosyal Transferler	Cari Harcamalar	Faiz Harcamaları	Yatırım Harcamaları
1960	16	13	1.5	4
1990	22	17	4	3

Kaynak: OECD, Government Financial Statistics, 2013.

1980 sonrasında geçerli olan liberal ve devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılmasına dönük uygulamalar sonucunda, bazı gelişmiş OECD ülkelerinde toplam kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı, 1980’lerin ortasından 1990’ların ikinci yarısına gelindiğinde düşse de, kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı azalmamıştır. OECD ülkelerinde sosyal harcamalar 1980’de GSYİH’nin yüzde 15,9’u iken, 1985’te 17,6’sını, 1990’da 17,9’unu, 2001’de 19,7’sini ve 2003’te 20,7’sini oluşturmuştur. ABD’de kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki yüzdesi 1980’den 2003’e gelindiğinde yüzde 13,3’ten yüzde 16,2’ye yükselmiştir (Buğra ve Adar, 2007: 11).

Sosyal koruma harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payına bakıldığında 2011 verilerine göre OECD ülkelerinde sosyal koruma harcamaları toplam kamu harcamaları içinde %35,6 ile en yüksek harcama kalemini oluşturmaktadır. Bunu büyüklük sırasıyla sağlık, genel kamu hizmetleri ve eğitim harcamaları izlemektedir. Harcamaların idari fonksiyonel ayrımında Türkiye’de en büyük harcama kalemleri olarak sosyal koruma, genel hizmetler ve sağlık sıralaması OECD ülkelerine benzerlik gösterir (OECD 2013). Bununla birlikte Türkiye toplam harcamaların yüzde 31.9’unu sosyal korumaya ayırırken OECD ülkelerinde bu oran yüzde 35,6’dır. (Tablo 2) Avrupa Birliği ülkeleri dikkate alındığında (40.2) bu fark daha da artmaktadır (Eurostat 2015).

Avrupa Birliği ülkeleri sosyal demokratik refah devleti tanımına en yaklaşan ülke grubudur. 1980 sonrası süreçte dünyada devletin bütçelerle ekonomiye müdahalesinin azaltılmasını getiren liberal iktisat görüşünün egemen olması, devletin ekonomiye kamu harcamaları kanalıyla müdahalesinin azaltılmasını gündeme getirmiştir. Özellikle Avrupa Birliğinde bütçe disiplinine ilişkin uygulanan Maastricht kriterleri refah devletlerinin sosyal harcamalarda kesintilerini getirmiştir. Bu süreçte kamu sosyal harcamalarının yüksek düzeylerini korumaya devam ettiğini fakat öncesi döneme göre artış hızının sınırlandırılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

III. TÜRKİYE’DE SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI VE SOSYAL HARCAMALAR

Modern anlamı ile Türkiye’de sosyal devlet anlayışının yerleşmesinin başlangıcı olarak 1961 Anayasası gösterilebilir. 9.7.1961 tarihli Anayasamızın Genel Esaslar kısmının 2. Maddesi Cumhuriyetin Nitelikleri başlığı altında ‘Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir’ ibaresiyle Sosyal Devlet anlayışını açıkça kabul eder (Fidan, 2009: 41).

Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olmasının yanı sıra sosyal bir devlet de olmasının sonucu olarak yine Anayasa Mahkemesi’nin 16-27 Eylül 1967 tarih ve K.1967/29 sayılı Kararında ‘sosyal devlet’ kavramı;

‘Ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ve toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve malî tedbirler olarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve millî gelirin adalete uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet’ şeklinde açıklanmıştır.

Tablo 2: OECD Ülkelerinde 2011 Yılı Fonksiyonel Ayrıma Göre Genel Devlet Harcamaları (%'de Paylar)

FONKSİYONEL OLARAK GENEL DEVLET HARCAMALARININ YAPISI (2011)										
	Genel Kamu Hizmetleri	Savunma	Kamu Düzeni ve Güvenlik	Ekonomik İşler	Çevre Koruma	İskan ve Toplum Refahı	Sağlık	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	Eğitim	Sosyal Koruma
Danimarka	13,7	2,4	2	6,1	0,7	0,6	14,5	2,8	13,5	43,8
Almanya	13,6	2,4	3,5	7,8	1,5	1,2	15,5	1,8	9,4	43,3
Lüksemburg	11,4	1	2,5	9,9	2,8	1,8	11,4	4	12,1	43,2
Japonya	11	2,2	3,1	9,8	2,9	1,8	17,3	0,8	8,4	42,7
Fransa	11,5	3,2	3,1	6,3	1,9	3,4	14,7	2,5	10,8	42,6
Kore	15,2	8,6	4,2	20,1	2,4	3,3	15,2	2,2	15,8	13,1
İzlanda	17,8	0,1	3,1	12,4	1,3	0,7	16,1	7	17,1	24,6
İsrail	14,7	14,7	3,8	5,8	1,5	1	12,3	3,9	16,5	25,9
Slovakya	15,4	2,7	6,4	9,8	2,7	2,6	15,5	3	10,6	31,3
Çek Cumhuriyeti	10,7	2,1	4,3	13,9	3,1	1,9	18,1	2,9	11,4	31,7
Türkiye	16,4	4,1	5,2	11,9	1,1	3,5	12,1	2,3	11,4	31,9
OECD	13,6	3,6	3,9	10,5	1,6	1,6	14,5	2,7	12,5	35,6

Kaynak: OECD, Government at a Glance, 2013, www.ab.gov.tr/files/ardb/.../OECD-Government_at_a_Glance_2013-.pdf, 30.07.201

1980 sonrasında ise sosyal devlet kavramı 1982 Anayasası'nda yer almasına karşılık sosyal devletin unsurları kamusal alanın dışına taşınmış, piyasa ekonomisi kavramı giderek yaygınlaşarak kamusal alanın ekonomik aktivitelerinde de ölçüt oluşturmaya başlamıştır. (Temelli, 2001: 38, 39).

2000 sonrası döneme gelindiğinde sosyal harcama alanında önemli dönüşümler gerçekleştirildiği görülmektedir. Serbest piyasa merkezli bir yaklaşımı benimseyen, devletin ekonomik alandaki etkisini en aza indirmeyi, iç piyasayla uluslararası piyasayı bütünleştirmeyi amaçlayan hükümetin izlediği sosyal politikada da benimsediği ekonomi politikasının derin izleri bulunmaktadır. Parti programında 'Bir sosyal sınıfın değil bütün vatandaşların refah ve mutluluğunu sağlayan, yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programların oluşturulması; işsiz, yoksul, düşkün, hasta ve özürülleri gözetken, onların insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarına olanak sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının gerekliliğine' vurgu yapılmaktadır. Bu dönemde merkezi yönetimin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörle işbirliği içinde, sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği ve kaynak kapasitesini arttırmayı hedeflediği gözlemlenmektedir (Bakan ve Özdemir, 2012: 33-34).

Bu sosyal devlet anlayışının ekonomik büyüklüklere nasıl yansıdığına bakıldığında; OECD ve TÜİK rakamlarının hesaplama farklılıklarına rağmen Türkiye'de 1980 sonrasında sosyal harcamaların arttığı görülmektedir. 1980-2005 yılları arasında OECD İstatistiklerine göre, sosyal harcamaların GSYİH içindeki payının 30 ülke ortalamasının %18,8'den %24,4'e yükseldiği gözlemlenmektedir. Yine OECD tanımına göre Türkiye'de sosyal harcamalar 1980-2005 yılları arasında GSYİH yüzdesi olarak %3,4'ten %11'e yükselmiştir. Ancak TÜİK tanımına göre bakıldığında ilgili dönemde sosyal harcamalar GSYİH'nin %6'sından %17,59'una yükselmiştir (Arısoy vd. 2010: 400).

Türkiye'de 2006-2008 döneminde ise sosyal koruma harcamaları (sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve sağlık) %11,5 iken 2009-2012 döneminde %13'ün üzerindedir. 2013 yılında %14,06'dır. Bununla birlikte, OECD ülkelerinde sosyal koruma harcamalarının 2012 yılında GSYİH'ya oranı ortalama %28,1'dir.

Genel Bütçe sosyal koruma harcamasının bileşenlerinin gösterildiği Tablo 3'te hastalık bakımı ve emekli yaşlılara dönük yardımların sosyal yardımlar toplamının %'de 80'ini oluşturduğu görülmektedir. En büyük üç harcama kalemi olan hastalık sağlık, emekli yaşlı ve dul yetim yardımlarının payı 2000'de sırasıyla 41,9, 38,4 ve 10 iken 2013'te 30,5, 48,3 ve 11,8'dir. Bu verilere göre söz konusu yıllarda hastalık sağlık bakımının payı azalırken emekli ve yaşlılara yapılan yardımların payı artmıştır.

İzleyen bölümde Türkiye'de sosyal harcamaların gelişimi Merkezi yönetim, sosyal güvenlik kurumları, mahalli idareler ve işsizlik sigortası fonu ayrımı ile ayrıntılandırılmaktadır.

Tablo 3: Sosyal Koruma Harcamaları (2000-2013) (Milyon TL)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ^(*)	2013
Sosyal koruma harcamaları toplamı														
	14.247	21.586	33.537	48.449	61.068	71.271	85.039	98.156	113.511	134.564	148.679	171.882	195.419	219.894
İdari masraflar ve diğer harcamalar														
	450	727	952	1.222	1.536	2.273	2.373	2.336	2.616	2.873	3.296	4.006	4.576	3.970
Sosyal yardımlar toplamı														
	13.798	20.859	32.585	47.227	59.531	68.998	82.666	95.819	110.896	131.692	145.383	167.876	190.843	215.924
Hastalık/sağlık bakımı														
	5.788	8.794	13.786	18.413	21.927	23.937	29.516	32.047	38.864	46.543	48.323	54.770	59.047	65.859
Engelli/makül														
	360	522	782	1.011	1.225	1.442	1.733	2.280	2.737	3.789	4.552	5.763	6.794	7.798
Emeklî/yaşlı														
	5.307	8.421	13.241	20.531	26.778	32.228	38.222	45.498	52.891	63.236	71.725	80.119	91.805	104.139
Dul/yetim														
	1.392	2.270	3.460	5.482	7.096	8.203	9.721	11.470	11.504	11.399	13.875	18.895	22.414	25.587
Aile/çocuk														
	352	537	842	1.056	1.343	1.790	1.956	2.803	2.946	3.418	3.681	4.599	5.669	6.738
İşsizlik														
	14	20	84	165	307	470	554	604	722	1.883	1.852	1.903	2.395	2.616
Konut														
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sosyal dışlanma b.y.s														
	585	295	390	568	856	926	964	1.117	1.232	1.424	1.374	1.826	2.719	3.186

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2000-2013

1. Merkezi Yönetim

Türkiye’de fonksiyonel ayrıma göre merkezi yönetim bütçe harcama kalemlerindeki %’de payların gösterildiği Tablo 4’e bakıldığında 2006-2014 arasında en fazla artış gösteren harcama kalemi sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri olduğu görülmektedir.

Merkezi yönetim kanalıyla yapılan sosyal yardım programlarının ayrıntıları Tablo 5’de yer almaktadır. Bu programlar içinde sürekli ve düzenli bir gelir artışı hedefleyen harcamaları ayırt etmek önemlidir. Avrupa Sosyal Şartı’na göre geliri ve yaşam düzeyi önceden belirlenmiş bir düzeyin altındaki vatandaşlara kamu kaynaklarından düzenli olarak yapılan ve yoksul vatandaşları toplumca kabul edilebilir asgari bir yaşam düzeyin üzerine çıkarmayı amaçlayan düzenli nakit transferleri şeklinde olan harcamalara ‘düzenli gelir desteği’ niteliğindeki harcamalar denilmektedir. (Yentürk, 2013: 441). Bu nitelikte harcama asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olan bakıma muhtaç engellilerin evde ailesi tarafından bakımlarının sağlanması için engellinin akraba veya vasisine net asgari ücret ödemesine dönük yapılan harcamadır.

Tablo 4: Fonksiyonel Ayrıma Göre Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları (Milyon TL ve %’de paylar)

FONKSİYONEL AYIRIMA GÖRE MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE HARCAMALARI (2006-2014) (Milyon TL)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1.Genel Kurum Hizmetleri	70.397	75.974	82.080	88.273	89.450	91.962	105.237	114.485	125.847
2.Savunma Hizmetleri	11.587	11.833	12.839	14.556	14.952	16.196	18.446	19.784	21.255
3.Kamı Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	10.514	12.433	13.966	16.240	18.859	22.494	26.370	29.716	33.789
4.Ekonomik İşler ve Hizmetleri	21.126	23.702	29.137	33.049	41.312	44.058	50.121	57.767	62.228
5.Çevre Koruma Hizmetleri	127	184	214	250	356	524	351	445	546
6.İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	3.855	4.714	3.796	3.739	6.552	4.824	5.484	7.115	5.714
7.Sağlık Hizmetleri	9.273	11.276	12.972	15.681	16.070	18.594	15.580	19.569	21.481
8.Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	2.811	3.278	3.864	4.593	5.442	6.618	7.450	8.874	10.147
9.Eğitim Hizmetleri	22.218	25.720	30.493	35.753	41.469	48.558	56.742	64.884	75.712
10.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	26.213	34.948	37.665	50.070	59.801	60.774	76.100	85.580	92.029
TOPLAM	178.126	204.067	227.030	268.219	294.358	314.606	361.886	408.224	448.752
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1.Genel Kurum Hizmetleri	39,5	37	36,1	32,9	30,3	29,2	29	28	28
2.Savunma Hizmetleri	6,5	5,7	5,6	5,4	5	5,1	5	4,8	4,7
3.Kamı Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	5,9	6	6,1	6	6,4	7,1	7,2	7,2	7,5
4.Ekonomik İşler ve Hizmetleri	11,8	11,6	12,8	12,3	14	14	13,8	14,1	13,8
5.Çevre Koruma Hizmetleri	0,07	0,09	0,09	0,09	0,1	0,1	0,09	0,1	0,1
6.İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	2,1	2,3	1,6	1,4	2,2	1,5	1,5	1,7	1,2
7.Sağlık Hizmetleri	5,2	5,5	5,7	5,8	5,4	5,9	4,3	4,7	4,7
8.Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	1,5	1,6	1,7	1,7	1,8	2,1	2	2,1	2,2
9.Eğitim Hizmetleri	12,4	12,6	13,4	13,3	14	15,4	15,6	15,8	16,8
10.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	14,7	17,1	16,5	18,6	20,3	19,3	21	20,9	20,5

Kaynak: T.C.Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, www.muhasebat.gov.tr, 2006-2014 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları (Fkod3) verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 5: Türkiye'de Merkezi Yönetim Kanalıyla Yapılan Sosyal Yardım Programları

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun	Bu kanun 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürli ve kanunen bakılmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürli yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık asgari gelirin 1/3'ünden az olması şartıyla aylık bağlanmasını sağlamıştır. Bu kanunla aylığı ve devamlı geliri olmayan ihtiyaç sahiplerine hayatta kaldıkları sürece aylık bağlanmaktadır. Bu görev 2006 yılında Emekli Sandığından SGK'ya devredilmiştir. 2014 yılı için yaşlılar için aylık 446,57 TL, %40-69 arasındaki engelliler için 893,17 TL ve %70 üstü engelliler için 1339,74 TL'dir.
İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin 2684 Sayılı Kanun	Bu kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı'na, ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan ihtiyaç sahibi öğrencilere parasız yatılı ve burslu okuma imkanının sağlanması ve sosyal yardımda bulunma görevi verilmiştir.
2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	Bu kanun ile korunmaya muhtaç çocuk ve gençlerin, çocuk yuvalarında ve yetiştirme yurtlarında bakımı yapılmıştır. 18 yaşını tamamlayan çocuklar için gençlik evleri kurulmuştur, cezaevlerindeki hükümlü kadınların 0-12 yaş arası çocukları kreş ve gündüz bakimevi hizmetlerinden yararlandırılmıştır, yaşlılara huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı dayanışma merkezleri yoluyla hizmet verilmiştir, özürli ve yönelik hizmetler verilmiştir, kadına ve aileye yönelik hizmetler verilmiştir, yoksulluk içindeki kişilerin herhangi bir sosyal hizmet kuruluşuna dahil edilmeden kendi ev ortamlarında korunmasına yönelik hizmetler verilmiştir.
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat Görevleri Hakkında 227 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	Bu kanun hükmünde kararname ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, fakirlerin doyurulması, fakir öğrencilere yurt verilmesi, kör ve muhtaç durumdaki yoksullara aylık nakdi yardımlar yapma görevi verilmiştir.
Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin 5102 Sayılı Kanun	Bu kanunla yüksek öğrenim gören ihtiyaç sahibi öğrencilere burs verilmesi hususunda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne yetki verilmiştir.
Yeşilkart Uygulanması	Bu uygulama 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla son bulmuş ve uygulamaya sokulan zorunlu Genel Sağlık Sigortası ile ülkedeki tüm vatandaşlar Genel Sağlık Sigortası Kapsamına alınmıştır.

Kaynak: (Zengin vd, 2012, 137-139; Dodurka, 2014, 13).

2. Sosyal Güvenlik Kurumları ve Sağlık

Türkiye'nin geleneksel refah rejimi temel olarak kayıtlı çalışanlara sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma ve emeklilik hakkı tanıyan bir sosyal güvenlik sistemine dayalıdır (Dodurka, 2014: 1, 2). Özellikle sağlık hizmetleri sosyal devlet anlayışının 1960'dan günümüze hızlı değişim gösterdiği bir alandır. Türkiye'de sağlık hizmetleri 1961 Anayasasında devletçe sağlanan temel sosyal ve ekonomik bir hak iken 1982 Anayasa'sında devletçe planlanan ve denetlenen bir hizmete dönüşmüştür. Bu sosyal devletçi paradigmadan neoliberal paradigmaya doğru bir değişimi yansıtırken 'sosyal devlet' anlayışı devletin sorumlu değil 'düzenleyici' olduğu bir anlayışla yer değiştirmiştir (Soyer, 2003; Belek, 2004; Akdemir vd., 2009).

Türkiye'de 2000'li yıllarda sosyal güvenliğe ve bununla bağlantılı olarak sağlık sistemine ilişkin temel reformlar yapılmıştır. Temel amacı sistemin kendi öz kaynaklarıyla mevcut hizmetlerini karşılayabilmesini sağlamak olan sosyal güvenlik sistemine ilişkin ilk ciddi düzenlemeler 1999 yılında 4447 sayılı kanun ile gerçekleştirilmiştir. 2001 krizinin ardından IMF'nin yapacağı mali yardımları sosyal güvenlik kurumlarını kendi kendilerini finanse edecek şekilde yeniden yapılandırma şartına bağlaması, sosyal güvenlik reform arayışlarını hızlandırmış ve nihayetinde sosyal güvenlik sisteminde norm ve standart birliği sağlama amaçlı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Taslağı 16 Haziran 2006 tarihinde 5510 sayılı yasa ile yasalaşmıştır (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 46-52).

Mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmak, 2008 yılında başlayan Sosyal Güvenlik Reformu'nun temel amaçlarından birini oluşturmuştur. Sosyal Güvenlik Reformu ile sigortacılık ilkelerinin hakim olduğu bir emeklilik sistemi ve herkesi kapsama alan ancak maliyet-etkin çalışan bir genel sağlık sigortası sistemi kurulması amaçlanmıştır. Finansman açıklarını kapatmak üzere gelir artırıcı tedbirler ile giderleri azaltan tedbirler eş zamanlı olarak uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. Kayıt dışılığın önlenmesi, prime esas kazançların yükseltilmesi, prim tahsilât oranının yükseltilmesi, gelir artırıcı tedbirleri oluşturmuştur. Emeklilik yaşının yükseltilmesi, aylık hesaplama sisteminin değiştirilmesi de gider azaltıcı tedbirler arasında yer almıştır (Alper, 2011, 7).

Bu çerçevede sosyal güvenlik reformunun ilkeleri, 4 ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar:

- Genel sağlık sigortasının yaşama geçirilmesi
- Diğer sosyal sigorta kollarının tek bir emeklilik çatısı altında toplanması
- Sosyal yardımların tek elden yönlendirilmesi ve nesnel yararlanma ölçütlerine dayalı hale getirilmesidir (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 53).

Bu süreçte yürürlüğe giren sağlıkta dönüşüm programı ile sağlık bakanlığı hizmet üretim sürecini düzenleyen, denetleyen koordinasyonu sağlayan bir kurum niteliğine bürünmüştür. Bu program ile hizmet sunan kurumlar sağlık işletmesi statüsüne geçirilmiş (özerkleştirme) ayrıca hizmetin niteliği ve görü-

lüş biçiminde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle özel sektörün sağlık alanına yatırım yapmasının vergi ve benzeri yöntemlerle teşvik edilmesi sağlığa ulaşılabilirliği arttırmayı amaçlamakta ve sağlık hizmetinin piyasadan satın alınabilen niteliğini öne çıkartmayı hedeflemektedir. Bu süreçte özel sektörün sağlık hizmetleri üretimindeki rolü artarken kamunun özel sağlık kurumlarından aldığı tedavi hizmetleri artmıştır (TEPAV, 2008, 26).

Bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye’de 1985 yılında GSYİH’nın %2.2’si düzeyindeki toplam sağlık harcamaları, 2008 yılında %6.1’e çıkmıştır. Ancak bu oran yaklaşık %9 olan OECD ortalamasının üçte ikisi düzeyindedir. Gerek toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı gerekse kişi başına sağlık harcaması açısından Türkiye OECD bölgesinin en düşük harcama rakamlarına sahiptir (BSB, 2011, 218). 2009 yılında ise sağlık harcamaları sadece %5’in üzerine çıkabilmiştir. 2013 yılında GSYİH’ya oranı %4,68 olan sağlık harcamalarının düşürülmesi planlanmaktadır. Genel sağlık sigortası kapsamında tahakkuk eden prim 7 milyar 300 milyon iken bunun ancak 350 milyon TL’si tahsil edilmiştir. 2013 yılında sağlık harcamalarının %14,5’i koruyucu hizmetlere, %85’i ilaç ve tedavi hizmetlerine gitmektedir. Bu oranlar birçok ülkenin sosyal koruma harcamalarının GSYİH oranı ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır (Yentürk, 2014).

3. Mahalli İdareler

Türkiye’de yansımalarını gördüğümüz ‘*refah yönetim*’ modelinin özelliklerinden bir tanesi, merkezi devletin refah sunumu ile ilgili sorumluluklarının mahalli idarelere devridir. Bir diğeri ise, kamu kuruluşları ile özel sektör arasındaki, içinde gönüllü kuruluşları da barındırması özellikle arzu edilen işbirliklerine atfedilen önemin artmasıdır (Buğra ve Adar: 2007, 14).

Bununla birlikte, Türkiye’de devletin merkezi yönetim ağırlıklı yapısı, yerel yönetimlere ayrılan kaynakların yetersizliği ve bu kaynaklar içinde en düşük payların sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine ayrılması mahalli idarelerin kamu sosyal harcamalarındaki etkinliğini azaltmaktadır (Bkz. Tablo 6).

Türkiye’de, yerel anlamda belediyeler, il özel idareleri ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla sosyal harcamalar gerçekleştirilmektedir.

a. Belediyeler

1980’lerden itibaren Türkiye’de refah rejiminde yeni aktörler ortaya çıkarken özellikle belediyeler daha çok önem kazanmaya başladı. Başlarda belediyelerin yaptıkları sadece yoksullara bağış ve aynı yardımla kısıtlı iken günümüzde ise daha aktif bir rol oynayarak ilave sosyal hizmetlerde de bulunmaktadır (Grütjen, 2008: 116). Bu bağlamda belediyelerin sosyal fonksiyonlarını arttıran ve sosyal yaşam içinde aktif hale gelmesini sağlayan sosyal belediyeçilik anlayışı Anayasamızda yer alan sosyal devlet kavramının yereldeki tamamlayıcısıdır (Toprak ve Şataf, 2009: 15).

Tablo 6: Fonksiyonel Ayrıma Göre Yerel Yönetim Bütçe Harcamaları (2006-2014)

FONKSİYONEL AYIRIMA GÖRE YEREL YÖNETİM BÜTÇE HARCAMALARI (2006-2014) (Milyon TL)											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014		
1.Genel Kurum Hizmetleri	10.078	11.592	14.679	16.942	18.096	20.328	21.490	24.913	24.232		
2.Savunma Hizmetleri	34	22	22	35	126	246	297	372	142		
3.Karar Düzenei ve Güvenlik Hizmetleri	880	1.115	1.357	1.408	1.671	1.939	2.323	2.855	3.313		
4.Ekonomik İşler ve Hizmetleri	7.233	8.324	9.988	10.609	11.414	12.676	14.165	18.982	16.438		
5.Çevre Koruma Hizmetleri	2.586	2.890	3.497	3.640	4.825	5.623	6.425	8.005	9.174		
6.İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	8.439	10.889	11.418	10.381	10.253	12.753	15.147	19.501	21.575		
7.Sağlık Hizmetleri	551	770	754	781	747	919	969	1.083	928		
8.Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	1.502	1.644	1.994	1.805	2.096	2.870	3.668	4.811	4.643		
9.Eğitim Hizmetleri	1.330	1.671	1.688	2.052	2.113	2.920	3.851	5.891	2.515		
10.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	370	460	539	568	881	733	958	1.171	1.208		
TOPLAM	33.003	39.377	45.936	48.221	52.222	61.007	69.293	87.584	84.168		
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014		
1.Genel Kurum Hizmetleri	30,5	29,4	31,9	35,1	34,6	33,3	31	28,4	28,7		
2.Savunma Hizmetleri	0,1	0,05	0,04	0,07	0,2	0,4	0,4	0,4	0,1		
3.Karar Düzenei ve Güvenlik Hizmetleri	2,6	2,8	2,9	2,9	3,1	3,1	3,3	3,2	3,9		
4.Ekonomik İşler ve Hizmetleri	21,9	21,1	21,7	22	21,8	20,7	20,4	21,6	19,5		
5.Çevre Koruma Hizmetleri	7,8	7,3	7,6	7,5	9,2	9,2	9,2	9,1	10,8		
6.İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	25,5	27,6	24,8	21,5	19,6	20,9	21,8	22,2	25,6		
7.Sağlık Hizmetleri	1,6	1,9	1,6	1,6	1,4	1,5	1,3	1,2	1,1		
8.Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	4,5	4,1	4,3	3,7	4	4,7	5,2	5,4	5,5		
9.Eğitim Hizmetleri	4	4,2	3,6	4,2	4	4,7	5,5	6,7	2,9		
10.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	1,1	1,1	1,1	1,1	1,6	1,2	1,3	1,3	1,4		

Kaynak: T.C Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, www.muhasabat.gov.tr, 2006-2014 Yılları Mahalli İdareler Bütçe Harcamaları (Fkod3) verilerinden hesaplanmıştır.

Sosyal belediyecilik ile belediyeler hem yerel kalkınma, istihdamı arttırma ve girişimcilik politikaları ile işsizlikle mücadeleyi sürdürürken, hem de sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi hizmet alanlarında da artan bir işlev üstlenmektedirler. Ülkemizde daha çok dar gelirlilere, engellilere, çocuklara, yaşlılara, kadınlara ve gençlere sosyal belediyecilik hizmetleri sunulmaktadır (Pektaş, 2010: 13-16).

Belediyeler, 5393 ve 5216 sayılı kanunlarla sosyal devletin gereklerini yerel düzeyde gerçekleştirmekle görevli kılınmışlardır. Ayrıca 4109 sayılı, muhtaç asker ailelerine yardımı düzenleyen kanunla da belediyelere sosyal yardım görevi verilmiştir. Bu kanunla, belediyeler, vatan görevini yapan askerlerin maddi durumu kötü olan ailelerine sosyal yardım ve destekle yükümlüdürler (Zengin ve Öztaş, 2009: 30).

Belediyelerin kısıtlı kaynakları ve merkezi yönetimin sosyal politika alanında temel aktör olarak algılanması, belediyelerin kısa vadeli çözümler üretmesine yani belediyelerin sosyal politika uygulamalarının eğitim, sağlık ve sosyal güvenliğin yerine, daha az maliyetli ve daha kolay bir faaliyet alanı olan sosyal yardımlar alanında olmasına neden olmuştur (Çelik, 2014: 7).

b. İl Özel İdarelerinin Sosyal Yardım Uygulamaları

İl özel idareleri, sosyal refahın geliştirilmesi, yoksullukla mücadele ve muhtaç durumda olanlara sosyal koruma sağlanmasına yönelik olarak çeşitli sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri yürütmektedir. İl Özel İdare Kanunu'nda 'sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde' yapmak hükmüne yer verilmiştir. İl Özel İdareleri bu hizmetlerin sunumunda vatandaşlara yakın ve uygun yöntemler kullanır. Ayrıca kanunda 'hizmet sunumunda özür, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygular' denilerek 'yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özür, yaşlılara yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar' yapılmasına yönelik görev verilmiştir (Akpınar vd., 2012: 24).

Valilikler bünyesinde merkez ilin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın bulunmasından dolayı il özel idareleri, yukarıdaki görevleri büyük ölçüde bu vakıflar aracılığıyla yerine getirirler. Bazı illerde fidan yardımı, büyükbaş hayvancılığı destekleme, yoksul vatandaşlara mikro kredi verilmesi gibi çalışmalar yürütülmekle beraber, bu tür uygulamalar için kullanılan bütçe oldukça sınırlıdır (www.yerelsiyaset.com.).

c. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Sosyal Yardım Uygulamaları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 3294 sayılı kanunun amacına uygun çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede kurulmuştur. Bu vakıflar kanalıyla Türkiye genelinde uygulanan sosyal yardım programları; aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları, engelli yardımları ve özel amaçlı yardımlardır.

aa. Aile Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, ailelere gıda, yakacak, barınma ve nakit yardımında bulunur. 2003 yılından itibaren Türk Kömür İşletmeleri tarafından sağlanan kömür, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla hane başına en az 500 kg olmak üzere dağıtılmaktadır. Kömür dağıtım sürecinde oluşan nakliye, hamaliye gibi giderler için 2013 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu'ndan 3.815.150 TL kaynak aktarılmıştır. Vakıfların kendilerine ayrılan periyodik paylardan yaptıkları onarım, kira yardımı gibi destekler de göz önüne alındığında 2013 yılı için toplam 19.722 hane için 62,68 Milyon TL kaynak kullanılmıştır (Dodurka, 2014: 8).

Bu çerçevede bu vakıflar aracılığıyla 2003-2013 arasında gerçekleştirilen gıda yardımlarının toplamı 1.574 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2013 yılı itibariyle 2.106.015 haneye 2.142.316 ton kömür yakacak yardımı olarak verilmiştir. Aynı yıl için 4.214 haneye 51,68 milyon TL barınma yardımı yapılmıştır (Dodurka, 2014: 7, 8).

bb. Sağlık Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının, yaptığı sağlığa dair yardımlar iki kalemden oluşur. Biri, tedavi giderlerine yönelik yapılan destekleyici yardımlar, diğeri ise şartlı nakit transferi kapsamında yapılan sağlık yardımlarıdır. Sosyal güvencesi olmayan ve yeşil kart almaya hak kazanamamış vatandaşların sağlık harcamalarını içeren tedavi giderlerini destekleyici yardımlar vakıflar tarafından yapılır. Vakıfların şartlı sağlık yardımları olarak ise maddi imkânsızlık içinde olan ailelerin 0-6 yaş grubundaki çocuklarına yapılan nakdi yardımlar ve şartlı gebelik yardımı sayılabilir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın kendilerine ayrılan periyodik paylardan yapılan yardımlar da dahil edildiğinde 2013 yılında 27.937 hane için 11,97 milyon TL sağlık destekleri için harcanmıştır (Dodurka, 2014: 11).

cc. Eğitim Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sunduğu bu yardımlar; eğitim materyallerinin karşılanması, öğrencilerin barınma ve ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması, şartlı eğitim yardımı ve özürülere yapılan eğitim yardımlarını kapsar (Akpınar vd., 2012, 25). 2013 yılında öğrencilerin barınma ve iâşe giderleri için 1.101.437 TL, Sosyal Yardımlaşma ve Vakıfları'na ait yurtların işletme giderleri için de 654.364 TL olmak üzere toplam 1.755.801 TL transfer edilmiştir (Dodurka, 2014: 9, 10).

dd. Engelli Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, muhtaç durumda olan özürülü vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak araç-gereç ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardımda bulunur (Akpınar vd. 2012: 25).

ee. Özel Amaçlı Yardımlar

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, işsizliğin ve yoksulluğun yoğun olduğu bölgelerde aş evleri vasıtasıyla vatandaşların günlük yemek vatandaşların ihtiyaçları karşılanır (Akpınar vd. , 2012: 25).

Bunlardan başka vakıfların gerçekleştirdiği, *düzenli gelir transferi* adı altında daha önce bahsettiğimiz yoksul vatandaşları toplumca kabul edilebilir bir asgari yaşam düzeyinin üzerine çıkarmayı amaçlayan nakit transferleri olarak aşağıdaki harcamalardan bahsedebiliriz:

- Eşi vefat etmiş ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kaydı bulunmayan, muhtaçlıkla ilgili kriterleri karşılayan kadınlara iki ayda bir 500 TL olmak üzere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu'ndan düzenli nakit transferler yapılmaktadır (Dodurka, 2014, 13).
- Sosyal güvencesi ve herhangi bir geliri ve mal varlığı olmayan, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olan, annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile yüzde 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara verilen *muhtaç aylığı*.

4. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

1986 yılında 3294 sayılı kanun ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Türkiye'de kamu kaynaklı olarak yapılan sosyal yardım harcamalarının çok büyük bir bölümünün kaynağını oluşturmaktadır. Bugün bu fonun gelirleri kanuna ve yönetmeliklere göre kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan Fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla %10'a kadar aktarılacak tutarlardan, bütçeye konulacak ödenekten, Trafik Para Cezaları hasılatının yarısından, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu reklam gelirleri hasılatından aktarılacak %15'lik tutardan ve diğer bağış ve yardımlardan oluşmaktadır. Yapısı itibariyle fonun gelirleri büyük ölçüde genel bütçe dışında belirlenmiş sabit gelirlerden oluşmaktadır (Dodurka, 2014: 5). Son yıllarda fon gelirleri artan sosyal yardımların finanse edilmesinde önemli bir kaynak haline getirilmiştir.

5. İşsizlik Sigortası Fonu

Türkiye'de sosyal devlet anlayışının önemli bir uygulaması 2002 yılında uygulamaya geçirilen İşsizlik sigortası fonudur. Bu fondan işsizlik maaş ödemesi olarak yapılan harcamaların düşüklüğü uygulamanın etkinliğini tartışmalı hale getirmektedir. 12 yıllık sürede fondan GAP için yapılan harcama 11 milyar TL iken işsizlere ödenen toplam maaş tutarı yaklaşık 6.5 milyar TL'dir (İŞKUR, 2014). İşsizlik sigortası fonu ulaştığı nakit varlığının büyüklüğüne rağmen, işçiler için yararlanma koşullarının ağırlığı nedeniyle, fonun mevcut varlığının %10'unu geçici olarak kullanma yetkisine sahip hazine daha fazla yarar elde etmiş görünmektedir.

IV. TÜRKİYE’DE SOSYAL HARCAMALARIN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Türkiye’de 2000 sonrasında sosyal harcamalar giderek artan eşitsizlik ve yoksulluk sorununa çözüm olarak kullanılmış, akademik çevrelerce de desteklenerek (Buğra, 2008) aktif bir sosyal politika uygulanmıştır. Bu harcamalar önemli bir toplum kesiminin gelirlerini destekleyici bir işlev görmüştür. Ancak, artan sosyal harcamalara rağmen halen yüksek gelir eşitsizliği ve yoksulluk oranları izlenmektedir.

Ülkelerdeki gelir dağılımındaki adaleti ölçmekte kullanılan gini katsayısı baz alındığında 2001 krizini izleyen yıl gini katsayısı 0.44 iken, izleyen yıllarda düzelme eğilimi göstererek, 2003’de 0,42, 2004’de 0,40’a inmiş ve 2005 yılında 0.38 oranına gerileyerek düzelmeye doruk noktasına ulaşmıştır. Ancak 2006 yılında yeniden 0.43’e çıkan gini katsayısı 2007 yılında 0.41 oranında kalmıştır (Türkoğlu, 2013: 299). 2008 yılına gelindiğinde 0.405 olan gini katsayısı 2009 yılında 0.415, 2010 yılında 0.402, 2011 yılında 0.404 ve 2012 yılında 0.402 olarak gerçekleşmiştir (Eğilmez, 2013). 2013 yılında 0.400 olarak gerçekleşen gini katsayısı, 2014 yılında ise gini katsayısının 0.411 olduğu belirtilmiştir.

Tablo 7: Bazı OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları

2002-2014 DÖNEMİNDE BAZI OECD ÜLKELERİNDE GİNİ KATSAYILARI													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kanada	0,318	0,316	0,322	0,316	0,317	0,318	0,321	0,32	0,319	0,315
Belçika	0,288	0,28	0,271	0,282	0,271	0,275	0,27	0,273	0,268
İrlanda	0,324	0,324	0,318	0,305	0,296	0,314	0,3	0,302	0,304
İngiltere	0,35	0,354	0,361	0,359	0,362	0,341	0,344	0,351
Lüksemburg	0,264	0,284	0,277	0,279	0,292	0,281	0,273	0,279	0,302
Finlandiya	0,258	0,261	0,266	0,265	0,268	0,269	0,264	0,259	0,264	0,264	0,26	0,262	..
Slovenya	0,242	0,24	0,239	0,24	0,235	0,246	0,248	0,248	0,25
Türkiye	0,44	0,42	0,4	0,38	0,43	0,41	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,4	0,411

Kaynaklar: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG ve Eğilmez, 2013.

Yukarıdaki Tablo 7’de verilen bir kısım OCDE ülkesiyle Türkiye’yi karşılaştırdığımızda Türkiye’nin Tablodaki en yüksek oranlara sahip olması gelir bölüşümünün hakça olmadığını göstermektedir.

2011’de OECD verilerine göre, yoksul hane halkına yapılan nakit yardımı İngiltere, Kanada ve Hollanda’da tüm nakit yardımlarının %25’ini aşarken, Norveç’te bu oran en üst seviyelerde yani %40’larda seyrediyor. Akdeniz ülkelerinde bu oran %10 iken Türkiye’de ise %5 civarındadır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliğinin ve göreceli yoksulluğun olduğu 3. ülkedir (Üçkardeşler, 2015: 152, 153).

Türkiye’de 2000 sonrasında sosyal harcamalar artmakla birlikte, yapılan sosyal yardımların hem içerik bakımından hem de süreklilik bakımından tatmin edici düzeyde gerçekleşmemesi gelir dağılımı sorununun çözümünde etkinliği-

ni azaltmaktadır. Türkiye’de ‘hayırsever devlet’ görünümünde olan devlet, oy kazanma arzusunun da etkisiyle sadece ‘ihtiyaç sahibi’ olduğuna inanılan bir kesime geçici olarak yaptığı yakacak, yiyecek, barınma yardımlarıyla, vatandaşların sosyal yardımlardan ‘vatandaşlık hakkı’ olarak değil de ‘sadaka’ usulü yararlandırılmalarını tasarlamıştır. Bu nedenle daha önce de belirttiğimiz gibi az gelişmiş ülkeler için yapılan ‘*dolaylı minimalist refah devleti*’ tanımının Türkiye için daha uygun olduğu görüşü ileri sürülmektedir.

Türkiye’deki ‘*minimalist refah devleti*’ anlayışı ilk bölümde belirttiğimiz Esping Andersen’in yaptığı ‘refah devleti’ sınıflandırmasından hiç birine tam olarak uymasa da Liberal ve Muhafazakâr-Korporatist Refah Devletleri tiplerine benzemektedir. Çalışan kadının ülkemizdeki durumu açısından, özellikle geleneksel aile yapısının korunmasının önemli olduğu Muhafazakâr-Korporatist Refah Devleti tipine oldukça benzemektedir. Nasıl ki bu tip refah devletinde aile yardımları anneliği özendirerek biçimde planlanıyorsa ülkemizde de son yıllarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından anneler için tanımlanan sosyal yardım ve hizmetlerin arttığını belirtebiliriz².

Türkiye’de 2001 sonrasında sosyal güvenlik alanında sosyal devlet vurgusu devam etmekle birlikte sosyal devlet hizmetlerinde verimlilik ve kaynak kapasitesini artırma hedefi öne çıkar (Esping-Andersen’in liberal refah devletine yaklaşmıştır). Bu çerçevede sosyal güvenlik sisteminde finansman açıklarını kapatmaya ve sistemi tek çatı altında toplamaya dönük düzenlemeler yapılmıştır. Sosyal devlet ilkesinin önemli bir uygulaması olan işsizlik sigortasının yasalaşmasına rağmen tasarlama ve uygulama sorunları nedeniyle bu hakkın kullanımını sınırlı kalmış ve işlevsel olmamıştır (Akyüz, 2011: 287-293). Daha önemli olarak bu reformlarla sosyal güvenlik sistemi sigorta mantığının işletildiği ve mesleki temelli yapıdan risk temelli bir yapıya dönüştürülerek toplumsal bir güvenlikten uzaklaşıp, küreselleşme sürecindeki rekabet gereklilikleri ve esnek emek piyasaları ile uyumlu esnek bir güvenlik anlayışına geçmiştir (Akyüz, 2011: 313-314).

Benzer biçimde, sağıkta liberal refah devleti modeline yakınlaşmıştır. Sağık hizmetleri ‘*sağık hakkı*’ olarak sosyal devletin yerine getirmesi gereken işlevlerden biri olarak alınmayarak özel sektörün katılımı güçlü bir biçimde desteklenmiştir. Türkiye’de özel sektörün sağık hizmetleri sunumunda hizmete erişimi kolaylaştırdığı ve etkinliği artırdığı yönünde bir algı³ ile bir arada sağ-

2 Örneğin; ‘Doğum Yardımı’ programı 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Ek-4. maddesi doğrultusunda 15 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlamıştır. Bu hükme göre Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuğu için 300.-TL, ikinci çocuğu için 400.-TL, üçüncü ve sonraki çocukları içinse 600.-TL tutarında doğum yardımı yapılacaktır (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/haberler/dogum-yardimi-basvurulari-basladi>).

3 Güvenceye sahip nüfusun sağık hizmeti kullanımında önemli bir artış olsa da güvence kapsamı dışında kalanlar için hizmete erişim bir sorundur. Nüfusun sadece

lık hakkını olumsuz etkilediği belirtilebilir. Özellikle, özel sağlık sektörünün gelişiminin farklı gelir gruplarına sahip bireyler arasında hizmete erişimdeki eşitsizlikleri arttırdığı, düşük kaliteli ve haksız kazanç sağlamaya dönük hizmet sunumlarının varlığı sağlık hakkının bu anlamda tahribine neden olabilmektedir (Akdemir vd. 2009: 252). Kar amacı güden hastaneler ve kullanıcı katkıları temelinde şekillenen bu yapı, sağlık hizmetini parası olana sunulacak bir metaya dönüştürmüştür (BSB, 2011: 195).

Türkiye’de sosyal harcamaların, gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu kısa ve daha önemlisi uzun vadede çözmemesinin nedeni olarak sosyal harcamaların niteliği ve niceliği kuşkusuz önemlidir. Daha az önemli olmayan husus ise bu politikaların yoksulluğu bir sonuç olarak ele alması ve nedenlerine yönelmemesidir (<http://Boratav, sendika.org>). Mevcut hükümetin birincil hedefi doğrultusunda sanayi ve hizmetlerdeki büyüme 2001 krizi sonrasında büyük ölçüde başarılıysa da bu büyüme istihdamdaki büyümeye yansımamıştır. Enflasyon oranının düşmesi düşük gelirli kesimler lehine bir durum oluşturmakla birlikte işsizlik oranı yüksek düzeyini sürdürmüştür. Bunun ötesinde, 2001 Şubat krizinden sonra reel ücretler önemli oranda gerilemiş ve bu eğilim, 2002 ve 2003’e kadar uzanmıştır. 2003 sonrası mevcut hükümetin iktidarında da ücretlerin reel anlamda baskılanması sürdürülmüştür (Yeldan, 2007: 131-154). Nitekim pek çok hanehalkının tek gelir kaynağının ücret ve maaşlar olmamasına rağmen 2007 sonrasında bu gelir kaynağının toplam eşitsizlikteki değişime en çok katkı yapmakta olduğu hesaplanmıştır. 2007-2011 arasında ücret eşitsizliği toplam eşitsizlikteki artışın neredeyse %50’sini açıklamaktadır (Filiztekin, 2015: 84).

Bu verilerin ortaya koyduğu gerçek, sosyal harcamaların çözmeye çalıştığı gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk sorunun orta ve uzun vadede ancak ücret ve istihdam politikaları ile çözülebileceğidir. Oysa Türkiye Ekonomik büyümenin olmasına rağmen daralan iş olanakları (istihdamsız büyüme) ya da krizlerle meydana gelen iş kayıpları (2001 ve 2008 krizi) ile tasvir edilmektedir. Bu yapılmaksızın düşük düzeyde sosyal harcamalar kalemi ile yoksulluk çözülemezken, düzey artırıldığında AB ülkelerinde olduğu gibi devletin gelir kısıtı ile sürdürülebilir olmayabilir.

Türkiye’de sosyal harcamalar aracılığıyla çözülmeye çalışılan eşitsiz gelir dağılımı ve yoksulluk konusunda temel sorun üretim faktörlerinin mülkiyet yapısı ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin göz ardı edilmesidir. Bu durumun uzantısı olarak vergilerin ve kamu harcamalarının çeşitli gelir grupları üzerindeki etkisi ve bunların yeniden yapılandırılarak yoksullukla mücadele aracı olarak kullanılması yoksulluğun azaltılmasına önemli etkiler yaratabilir (Şenses, 2003, 324). Özellikle vergi politikaları gelir dağılımı adaletinin sağlanmasının etkiliği yanında refah devlet harcamaları için hayati olan fonların elde edilmesinde önemli işlevler görür. Oysa Türkiye’de 1980 sonrası liberal politikalar ve 1994

krizinden bu yana uygulanan faiz dışı bütçe fazlası politikası nedeniyle bütçelerin geliri yeniden dağıtıcı özellikleri çok düşük düzeylerde kalmıştır.

Türkiye’de son 10 yılda sosyal harcamalarda önemli artışlar olmasına (harca ma miktarları ve gini katsayısında görece iyileşme) rağmen sosyal harcama artışlarının yoksulluğu azaltıcı etkileri sınırlı kalmıştır (Grütjen, 2008). Bu çerçevede yoksulluk sorununun çözümü için, sosyal harcama artışı ile ikincil dağılımın iyileştirilmesiyle aynı anda birincil dağılımın iyileştirilmesine de odaklanılması ve bu anlamda istihdam yaratan bir sanayileşme ve kalkınma politikası tasarlanması gereklidir.

SONUÇ

Türkiye’de son 10 yılda sosyal bir devlet olmanın gereklerini sayısal verilere bakıldığında nicelik olarak kendinden önceki iktidarlara kıyasla görece iyi bir şekilde yerine getiren hükümetin nitel anlamda bunu başarabildiğini söylemek biraz zordur. Sosyal refah devletleriyle ülkemizi kıyasladığımızda bu konuda çok gerilerde olduğumuzu görmekteyiz. Sosyal devlet olmanın gereği olan sosyal harcamalar ulaşması gereken yerlere ya ulaşmamaktadır ya da içerik olarak tatmin edici değildir. Asıl yapılması gereken ise, sosyal harcamaların çözmeye çalıştığı gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sorunlarının nedenlerine yönelmektir. Bu sosyal harcama politikalarının ekonomik politika tasarımı ile birlikte yapılmasıyla mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Tekin ve Karakurt, Birol (2009) “Sağlık Hizmetlerinde Devletin Değişen Rolü ve Özel Sağlık Kurumlarının Düzenleyici Görevleri”, 24. Maliye Sempozyumu, Bildiriler içinde, Tebliğler Kitabı, Antalya.
- Akpınar, Mahmut, Şahin, Ayhan ve Zengin, Eyüp (2012) “Sosyal Yardımların Yerel Düzeyde Sunulması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, (3).
- Akyüz, Ferhat (2011) *Türkiye’de Kapitalizmin ve Sosyal Güvencesizliğin İnşası*, İstanbul: SAV Yayınları.
- Alper, Yusuf (2011) “Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2011 (1).
- Andersen, Esping (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, New Jersey: Princeton University Press.
- Arın, Tülay (2013) *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arısoy, İbrahim, Ünlükaplan, İltar ve Ergen, Zuhale (2010) “Sosyal Harcamalar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde 1960-2005 Dönemine Yönelik Bir Dinamik Analiz”, *Maliye Dergisi*, (158).

- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2011) Ücretli Emek ve Sermaye, Derinleşen Küresel Kriz ve Türkiye'ye Yansımalar, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bakan, Selahaddin ve Özdemir, Hakan (2012) "Sosyal Politika Açısından CHP ile AKP'nin Karşılaştırılması", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, (1).
- Boratav, Korkut (2015), www.sendika.org.
- Buğra, Ayşe (2008) *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, Ayşe ve Adar, Sinem (2007) "Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Sosyal Politika Forumu*, (http://www.spf.boun.edu.tr/docs/SocialPolicyWatch_Rapor_TR_.pdf, Erişim Tarihi: 27.11.2015).
- Çelik, Abdullah (2014) "Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1).
- Dodurka, Berra (2014) "Türkiye'de Merkezi Devlet Eliyle Yapılan Sosyal Yardımlar", *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*, (www.spf.boun.edu.tr/docs/faaliyet_raporlari/Sosyal_Yardim_Raporu_-_Aralik_2014.pdf)
- Eğilmez, Mahfi (2013) "Gini Şişeden Çıktı" (<http://www.mahfiegilmez.com/2013/09/gini-siseden-ckt.html>, Erişim Tarihi: 05.08.2015).
- Erdoğan, Mustafa ve Yenigün, Ethem (2008) *Türkiye'de Sosyal Bütçe*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Fidan, Askeri (2009) "Yerel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Sosyal Yardımlara İlişkin Yaklaşımları: Söylemler ve Eylemler", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, (5), 39-56.
- Filiztekin, Alpay (2015) "Income Inequality Trends in Turkey", *İktisat, İşletme ve Finans*, (350), 63-92.
- Grütjen, Daniel (2008) "The Turkish Welfare Regime: An Example Of OECD, The Southern European Model? The Role of the State, Market and Family in Welfare Provision", *Turkish Policy Quarterly*, (1).
- Government Financial Statistics, 2013.
- OECD (2013), *Government at a Glance*, (www.ab.gov.tr/files/ardb/.../OECD_Government_at_a_Glance_2013-pdf, Erişim Tarihi: 03.08.2015).
- Özdemir, Süleyman (2005) "Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50).
- Pektaş, Ethem (2010) "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar", *Akademik İncelemeler Dergisi*, (1).
- Şenses, Fikret (2003) "Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?", A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (der.) *Gözlemler ve Öneriler, İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, www.muhasebat.gov.tr.
- Temelli, Sezai (2003) "Türkiye'de Sosyal Harcamaların Gelişimi", *Bilim Eğitim Toplum*, (4).

- Toprak, Düriye ve Şataf, Ceyda (2009) “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Reform Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* (1).
- TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2000-2013.
- Türkoğlu, İrfan (2013) “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”, *Akademik İncelemeler Dergisi* (39).
- Üçkardeşler, Emre (2015) “Turkey’s Changing Social Policy Landscape”, *Turkish Policy Quarterly*,13 (4).
- Yeldan, Erinç (2009) “Finans Çağında Eklemlenme Kalıpları: Neoliberal Küreselleşmenin Çevresel Bir Ekonomisi Olarak Türkiye Örneği”, Nergis Mütellioğlu ve Sinan Sönmez (der.) Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de *Neoliberal Dönüşüm*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yentürk, Nurhan (2014) “Kamu Harcamaları İzleme Platformu”, www.kahip.org, 2014 Yılı Kamu Harcamaları İzleme Raporu.
- Yentürk, Nurhan (2013) “Türkiye’de Yoksullara Yönelik Harcamalar”, *ODTÜ Gelişme Dergisi* (40).
- Zengin, Eyüp ve Öztaş, Cemal (2009) “Yerel Yönetimler ve Sosyal Yardımlar: Üsküdar Belediye Örneği”, *Aile ve Toplum* (16).
- www.yerelsiyaset.com, (Erişim Tarihi: 03.08.2015).
- <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/>,(Erişim Tarihi: 03.08.2015).
- https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG, (Erişim Tarihi: 03.08.2015).